

Hur man samlar folkminnen.

Den som studerar materialet i ett folkminnesarkiv som t. ex. det västsvenska i Göteborg, finner snart nog stora olikheter i många avseenden, till innehållet, som i samliga samlingar är gediget, intressant och pålitligt, i andra tunt, föga givande, ~~svakare~~ ~~svagare~~. Och till ^{i några fall} ~~svagare~~ ~~svagare~~ ~~svagare~~, t. o. m. ~~svagare~~ ~~svagare~~ ~~svagare~~ ^{o tillförlitligt.} formen, i det somligt är återgivet precis som sagemännen berättat det, stundom t. o. m. med landsmålsalfabetets skrivtecken, annat återberättat och förrättat i en cirkelad, literärt språk. Den del är mycket valhant skriven av folk, som sålkan fattar pennan i sin ovana hand; fullt med stafel och interpunktionsfel; det mesta är emellertid inlämnat av mycket skrivkunniga upptecknare.

Naturligt är, att de gamla själva medskrivit sina minnen. Vi har flera samlingar och ^{i många fall} ~~svaga~~ ~~svaga~~ med mycket bra uppgifter, bestående av 70-80-åriga personers egna minnen, av dels vad de själva varit med om och vad de hört talas om av äldre, längesedan döda personer, som de varit tillsam-

mans med i sin barndom och ungdom. Som det ju oftast varit mammor och farmor, som skött om och sålsta-pat barnen, är det mycket vanligt att i en ättfäring minnen, nedtecknade för ²⁰ år ²⁵ år sedan, träffa på uppgifter, som börjar ungefär så: "Min mor, som var född 1786, talte om för mej, när jag var liten - ". På så vis kommer man långt tillbaka i tiden och får fram traditioner, som med visshet är fullständigt opåverkade av varje slag av litteratur.

Vidare är det mycket lämpligt, att ungdomar göra uppteckningar efter sina föräldrar, farföräldrar och morföräldrar. Där man kommit intressera J. U. F.-föreningar för Folk. S. U. sådant verksamhet, har man ^{i flera fall} nått utmärkta resultat. Jag hade själv nöjet leda en pristävling i upptecknande av folkminnen i en J. U. F.-förening (Seglora) 1927. Samlingen blev både omfattande och av mycket god kvalitet. Den finns i avskrift på Västsvenska Folkminnesarkivet, och material ut densamma har under åren ofta kommit till användning av forskare.

För sina barubarn hyser ju de gamla ^{i regeln} Söngen ängslan, och
 dem trokar de inte att anförtro sina minnen. En viét
 främmande person från Göteborg, som plötsligt uppenba-
 rar sig, kan emellertid ^{inte alltid} ~~man~~ få dem lika meddel samma,
 åtminstone inte i första laget. I andra sidan kan det myc-
 ket väl tänkas, att de gamla hyser större respekt för en
 främmande dam eller herre, rent av känner sig smickrade
 över besöket och glada över att få främmande, och ~~de~~ ^{de} gär-
 na släpper till allt sitt vetande. För egen del har jag endast
 sällan träffat på gamlaingar, som visat sig ovilliga eller
 misstänksamma, och ~~de~~ ^{mycket} sällan sådana, som visat sig
 ovilliga och ovänliga.

Merst kommer det an på uppptecknarens personliga
 egenskaper, hurvida han skall lyckas bra med sitt värv el-
 ler ej. Jag skall försöka dra fram några fordringar, som
 man måste ha på dem, man sticker ut att tillvarata
 de gamlas minnen.

Vill yttre skick och uppträdande för uppptecknaren i
 viss mån få Kraka Till förebild. Han får inte verka snobb

en värmlänning, helst född och uppvuxen på landsbygden, tecknar upp folkminnen i Värmland och att en botuslänning upptecknar i Botuslään. Först och främst är det för de gamla mycket mindre ansträngande att följa med i samtalen. Vidare har den, som inte begriper dialekten, svårt att undgå att missuppfatta sina sagesmän i fråga om vissa ord och uttryck. Folkminnesarkivets sopsats för ett antal år sen en flickskollärarinna, som talar stockholmska. Hon har gjort sig skyldig till åttakilliga missuppfattningar. Så har hon inte förstått meningen med uttrycket gåtka, att en ko går gått. (D. s. v. att hon inte är i kalvställning). Följaktligen har hon meddelat, att man ansatt att "gårdkon och gårdson" ska föda sig ute efter Beldagen. - Hon har inte känt till vad som menas med sambröder - med sju sambröder förstår ni sju pojkar utan någon flicka emellan - hon har i stället använt ordet stambröder. Och som hon lagt märke till, att allmogens gamla säger ena ko, ena to² o. s. v., har hon velat ge sina uppteckningar en prägel av äkta folkskyhet genom att skriva ena inte vara framför feminina substantiv. Man får följaktligen sådana omöjliga sammansätt -

4
mingar som ena vagn, ena hästtes o. s. v. Och då ju å-gudet inte
förekommer i Stockholmshän, har hon stavat sockennamn
som Lån och Orvred: Lem, Orvred o. s. v.

Hänsynsfullhet mot de gamla mästs myttechvaren gö-
allt sätt visa, framför allt genom att inte mästra dem,
motsäga dem eller i onödan avbryta deras tal, även om de
mest ^{vill} tala om sina barn och barnbarn i Amerika eller Göte-
borg. Han får inte visa sig överlägsen, inte skratta åt sidan,
som sagesmanen inte själv anser värt att skrattas åt, inte
opponera inför uttryck för varken en religiositet, eller en
vidskeplighet, som han för egen del inte omfattar. Han må-
te visa sig i alla tolerant och inte undervisa, vara tystad-
ligt låta sig undervisas. Självt har jag många gånger efter
det jag vunnit en gammal quäts eller gummans

förtroende och vänskap blivit anförtrodd min meddelares hela samlade vishet ifråga om tyd, varsel, läkemetoder o. s. v., allt bottnande i en så förvånande stark vidskepel-

se, att jag ofta mest tillkänna mig den tygsta läraktig-
het, som jag idag laggt.

Hänsynfullheten måste också visa sig däri, att man
noga respekterar de gamlas vanor beträffande måltidstid-
mar och middagskur. Man skall aldrig komma till en
gammal gård landet t. ex. kl. $\frac{1}{2}$ 12 fm., för vid den tiden gå
dagen tillredes ^{i de flesta länken} middagsmålet, som skall avätas kl. 12 ^{eller halv ett} ~~precis~~

och har man kommit kl. 10, skall man veta att av-
lägga sig kl. $\frac{1}{2}$ 12, eller senast. Då kan man komma
därrens med sin meddelare, när man kan få återkomma.

Vidare skall man ha i minne, att man under inga för-
hållanden får utan sagsmannens uttryckliga medgivande
hålla gård i ett kör mer än ~~1 1/2~~ ^{1 1/2} ~~timme~~ ^{timme}. Och då
man får hans tid i anspråk och har nytta av det kan med-
delare, för man naturligtvis ersätta honom helst genom
att lämna honom en penning då man går. Härvidlag

4) För jivets
vill man komma
tillbaka till en
bra berättare
både en och fle-
ra gånger och
inte gå som
den flitshol-
lärarinnan, som
i 1928 för-
sig V.F.A.
med 68 sidor
uppteckningar.
från gård
för 68
sidor har hon
ansatt inte
mindre än 22
sagsmän,
viken visar,
att hon inte vä-
get kört in-
gå mer än en
enda gång. Så-
turligen hade
hennes samling
blivit mer givande,
om hon vället
sig till 2 eller 3
av de bästa
berättarna

vill det dock till att man har gott omdöme. Att ge en för-
 mögen hemmansägare en slakt får inte an, men att inte
 åtminstone erbjuda forparen eller backstugusittaren en så-
 dan är både en orätt och en dumbhet. Den erfarne uppteck-
 naren vet mycket väl, att det lönar sig mer än väl att beta-
 la ordentligt, ty den gamle behöver ^{och vill ha} pengar och gör sitt all-
 ra bästa, om han vet att han var gång han får besök
 också har att räkna med sin enkrona. skedd sedan den tygligare folkpen-
ningeringen kommit till stånd.

När man första gången kommer till en stuga, gör man
 belöbet att börja fråga om skäligen neutrala saker. Själ-
 brukar jag börja med frågor om forminnen och kast-
 högar ^{eller} ~~stakar~~ om digerdöden! ^{eller förhållanden av blodiga och användningen av dem.} Snart kommer man underfund
 med, hur sagomannen är funtas, om han är humorist
 och följbaktligen tal frågor av allehanda slag, om han p.g.a
 sin religiositet inte gärna vill tala om vissa slag av
 folkminnen o.d.v.

eller om
 trakten för
 besöktes av dal-
 karlar och dal-
 skullor
 och
 sådana höjter
 och sålt.

Som ledning vid utfrågandet betjänas sig upptecknaren
 av frågebok och speciella frågelistor, anem sådana bör han

inte ta fram åtminstone under första besöket hos sagsman-
nen. Bäst är om man så pass kan sin frågebok, att man
kan få större delen av frågorna besvarade, innan man nöd-
gas ta till ^{hjälpreddan} ~~hjälpmedlet~~. Detta kan då lämpligen ske genom
att man i sin anteckningsbok antecknar de frågor, som man
vid genomseendet av sina anteckningar finner kvarstå
obesvarade.

Skall man uppteckna en sockens folkminnen, gäller det
först att på rätt väg de bästa meddelarna. Jag anser det
lämpligast att börja i toppen, d. v. s. med de äldsta. Man
skall därvid undvika förutfattade meningar. En sådan
kan vara den, att de allra äldsta inte skulle duga nå-
gonting till. Jag har själv talat med tillräckligt många
i åldern 95 - 100 år, att jag vet, att många bland dem har
både minne och omdöme lika bra i behåll som 60-åringar.
Som regel bör man först uppsöka de allra äldsta ären av
den anledningen, att all sannolikhet talar för, att de inte
ha så lång tid kvar att leva. Jag har många gånger tänkt,
när jag haft mitt första samtal med en så där utganunal

meddelare: "mätte han (hon) nu inte dö, innan jag hunnit
gå igenom frågeboken med honom (hennes)!" Och det har
hittills aldrig hänt, att någon av mina meddelare blivit

"dött under behandlingen". Men ^{ett par gånger har} jag ^{kommit} för sent.

Det var ^{si} /1999 ~~av mig~~ ^{jag en sommardag} kom till Gillestad by nära
Lidköping för att pumpa en 92 åring. Jag kom dit en
fredag och fick det beskedet av först påträffade byns
värdare, att den gamle dog i onsdags. Det liknande fall i ^{hände mig} ^{landn.} ^{1945.}

ff. 89-åring
Johan Hansson
fr. Bollbygd på
Älvedalen i Kär-
landn.

Uppvecklarna bör givetvis ha begrepp om, vad som är
värt att uppteckna. Ibland kan han härvidlag vara alltför
kritisk. Ur egen erfarenhet vet jag, att man kan vara
alltför granntyckt. Det hände mig exempelvis att jag ^{de} ^{kan}
första ^{namn} ~~sommardagen~~, jag gjorde folkminnesuppteckningar,
fick av flera gamla höra berättelsen om att ett barn
blivit levande begravet för att digerdöden skulle sluta. Jag
fick härigenom för mig, att detta var något så vanligt,
att varenda människa kunde berätta ~~detta~~ ^{därom}, och
jag slutade upp att reuseriva berättelser om levande be-
gravnen. Men sedan jag fick tillfälle att lära känna

sändaren, förutom i de fall, då äganderätten tillkommer någon annan. ^{fick härom vid.} Dessa ~~var~~ ^{blev} in ett par samlingar från Dal, istadkomna genom stipendiater åt Dalstans Hantvergs- och Fornminnesförbund. Bland åtskilligt värdefullt finns också en hel del stundt, och jag vill som exempel på värdelösa nyttteckningar anföra några:

1. Kläderblommorna tas i blomningstiden och bindas i knippen, som på torra. Sedan kokas de på den.

~~2. Enna, som var gift med jonas son de lalle Karm. Kunde ta tecken på kva. Ho la'na på lo'na ma' länghalm kunn.~~

~~De nämnda
fick inga
tecken på
kva. Ho la'
na på lo'na
ma' länghalm
kunn.~~

3. När pigorna tog tjänst, fick de vanligen 3 kronor i staa. ~~Det var en vanlig bruk i staa. De fick inga tecken på kva. Ho la'na på lo'na ma' länghalm kunn.~~

3A. När en häst fick revet eller kastet, hävde de i honom mat i så hörd de fort mä'n.

4. I en det stoor bredd de ut halm på golvet i där låg ungane i gamla rej. Där fick de vare försök. Lige må lysesteckene. Obs. Det stod inte mer på dessa 4 blanketter.

Dessa just anförda s. k. folkmunne-nyttteckningar på

gälla som exempel på vad som omöjligen kan anses
 värt att införliva med en folkminnesarkivs samlingar.
 Somliga uppgifter är utan intresse, andra sakna värde
 därför att de är ofullständiga. In det fråga om t. ex. hys-
 tefolks löner och anställningsvillkor, så är det ju allde-
 les nödvändigt att även uppgifternas ämnesområde
 om de lämnade uppgifterna avser. Likaså då det
 talas om julkalmen bör man ~~ta reda på~~ ta reda på,

om ungefär seden ifråga övergavs, och naturligtvis också, vilka idrottsbe-
 det är också mycket önskvärt, att en upptecknare ^{kar, man utförde} i kalmen.

begriper, att under de sista årtionerna ¹⁵⁰ ~~är~~ även förfat-
 tade dikter av våra mera kända skaldar inte bör
 skickas in till arkivet, även om man tecknar upp
 dem ur folket. Rätt många ha gjort sig besvär att
 skriva ner ^{Nikeanders} ~~de~~ "i låga ryttartorpets vid
 liöga Humneberg," och arkivets ledning har ^{tidigare} varit bygg-
 lig att honorera dessa uppteckningar och införliva
 dem med sina samlingar. Samma är förhållandet

med J. L. Sævus visa om "lelva eldiga og løjtuand
Spæve" og med den mykhet populære eduborgvisen,
vars författare lever än vid ~~70~~^{omkring 75} års ålder.

Somliga förökar ge sina uppteckningar en trovärdig form
genom att ~~de~~^{göra} sin framställning ~~mycket~~ ~~nyttig~~ ~~och~~ ~~intressant~~ ~~och~~ ~~in-~~
~~teressant~~, liksom om de gamla på landet skulle vara så-
deles dumma och slarviga. Då det inte varit mig möjligt
att på detta föredrag skull gå igenom så väsentliga sam-
lingar, väljer jag några typiska exempel ur nyss omnäm-
nda lärarnas uppteckningar.

Prästen red över alla gården för han skulle komma fö-
re och på jätt i sladden på kyrkklockan, för det talde
det inte, och han hann före, så han fick jätt i sladden och
ringde, och då sprack trollet. Och de benen tog de till sina
där grindstolpar. Det skulle vara revbenen, de tog. (V. 1826: s. 2)

Pappa talte om att när de gamla tillade en död, var
det deras skyldighet att ta upp en död och visa honom.
(V. 1826, s. 17)

Om hästen frustar och suckar innan han går på mossen,

skall det vara bra.

Den kvinnan fick inte gå ut, innan hon var kyrketagen, för då tog trollen dem. (V. 1827:7) Hon fick inte ta nån i hand, för då skulle det gå gallet för dem.

Bågaren skänkte han till kyrkan, och den hänges där än. (I. 1349, s. 22.)

Fadern gick efter bruden och badde honom till brudgummen. (V. 1828, s. 24.)

I det allra sista exemplet är det väl fråga om rena slarvet, och felet torde ha blivit rättad, därest upptecknaren gjort sig mödan att läsa igenom sina renskrivna uppteckningar. Exemplet ger mig anledning att framhålla vikten av att upptecknaren underkastar sig detta tämligen lindriga besvär. Det kan eljest häända, att hela värdet av det upptecknade går förlorat.

Folklig framställning måste vara fullt naturlig, och det blir den endast, om den är en direkt återgivande av berättarens sätt att uttrycka sig. (Noto att varje frågelist ~~och~~

allvarligt betonas, att framställningen inte får verka litte-
rar, är det mycket vanligt att upptecknarna till fullstän-
dig oigenkännlighet lyfsat upp sina berättelser, med jä-
följd, att om än deras saksygnifter kan ~~bliva~~ komma till
användning, man inte gärna vill återge dem vid publi-
cering av vad som skall kallas folkminnesuppteckningar.

Jag meddelar ett par exempel på en sådär höglitterär
stil. Känner man tro att en åldring på Västgötaslätten ^{uttrycker sig så-}
lunda:

Än bland de väraste landsplågor, som under Gustav
I ste (o) regering tryckte det laglydiga folket, var de skog-
män eller som de i Tidens handlingar kallades skogs-
tjuvar, vilka befolkade ödemarkerna och gjorde vägar och
mera ensliga gårdar oäkra. Konungen och hans fogdar gjor-
de allt för att kräva denna landsplåga men med ringa
framgång. De många upproren utgjorde en aldrig sinande
scälla för relexytering av dessa laglösa lopar. o. s. v.

Det anförda verkar ju avskrift ur en bok av J. et. Geder-
borg. Jag har ^{och} ~~inte~~ haft tillfälle att kontrollera, huru det
med förhåller sig. Men det kan lika väl vara upptecknarens

egen briljanta stiliseringsförmåga, som här fått fira en triumf. Folkligheten lyser med sin totala frånvaro:

ett annat exempel är en mycket känd hallänningssjö - Johan Kalén - uppställningar:

Inom Källsjö socken och kanske även i de angränsande trakterna rasade en gång en svår förodd. Människorna rycktes bort, den ena efter den andra, så att befolkningen glesnade fruktansvärt, och fasan var stor. Förgäves använde man alla kända botemedel och ålät-tog alla möjliga skyddsåtgärder. Ingenting hjälpte. Svart-oru tycktes nästan tilltaga i våldsamt.

De förkunnade en "klok" häring, till vilken Källsjö-boarna vänt sig, att om man levande begroade en ung flicka, som ännu vore jungfru, så skulle den hemiska sjukdomen upphöra. Man tyckte dock till en början, att botemedlet var så grovt, att man ej gärna ville använda det, fastän man visst inte tvivlade på den "klokas" utsaga. Men då nöden blev allt större, beslöt man

slutligen än tillgripa den förtvivlade uträgen att offra en människa. Man fann det vara bättre, att en dog för folket, än att hela folket skulle förgås.

Så gånge det att finna offer. I gården Holma; Käll-
jö fanns det en flicka, vars föräldrar voro döda, och som därjfrö stod värmlös i världen. Hennes beslut man offra till försöning. Det passade så mycket bättre, som hon ännu var blott ett barn, och man sålunda kunde vara säker på, att det av den "teloka" uppställda vil-
loret om jungfrudom förefunnas.

— I närheten av Holma grävdes en djup grav, och en stor skara människor samlades för att öfvervara offer. Men, när allt var i ordning, visade det sig, att ingen av de härskande männen hade nog mod att toruga det o-
skytliga offer ner i graven —

Denna uppteckning är vida längre, men den anförda delen torde vara nog för att övertyga envar, att vi här in-
te har att göra med en originalberättelse av en gammal man eller kvinna i en stuga på landet utan en sleek-
ligt (men ^{skrivet} onödigt vidlyftig bearbetning av en vida berättare muntlig berättelse. Denna ursprungliga relation torde ha haft ungefär samma lydelse som följande origi-
naluppteckning ^{Dokta i: ~~Handskrivet~~} från ~~Holland~~ ~~av~~ Helmer Blom:

Det anföras!

Det gick en viss sjukdom, och de sa, att om de grävde ner ett barn, så skulle sjuk- 19
domen inte nå dem. De såg det röda lakanet komma ifrån Hult och gå mot Koffors, och då
slumpade de sej att gräva en grav, och så sa de till en dag, att hon skulle få en omväg, om
de ~~nesten hänjade som värat, lockade de ner en liten fattig flicka~~
hon gick ner i graven. Sedan började de kasta jord på: "Har inte jord på min omväg!"
i en grav. Så gav de henne en smörgås att äta på och kasta
en dag (26. 7. 4)
på jord. ~~Viskan bud, att de inte skulle kasta jord på hennes smög.~~

På samma sätt har det gått för mig, då jag tecknat upp denna
~~sagan~~ sägen. Den har alltid blivit kors. Jag meddelar två exempel,
det första efter en gutte, född i Landa i Västergötaland 1853:

På Landa kyrkogård var en liten kulle ensam ett stycke från
alla de andra. Där sa de att en tvö skulle ha blivit nergraven när
digerdöden var. Bara de kunde grava ner när levande, skulle sjuk-
a på, trodde de. De hade en bit bröd med honung på och sa
till en liten tvö, att om hon gick ner i graven, skulle hon få
honungsmörgåsen. Ja, hon gick ner i graven, men då var de
till red att häva igen. "Det kommer lort på min omväg,"
ropade tvöen. Slut!

En i Jörlanda i Bohuslän har jag hämtat följande variant,
nr. 308 i min bok Bohuslänska sägner:

Det var ~~en~~ en grav på Särelycke berg. Det var på toppen av berget,

där var jord och där hade de grävt djupt och sedan hade de lyckats
 en flicka ner i den. Det var en gattig tiggarflicka, och hon skulle
 få en god smörgås, om hon gick ner i graven och la sig. Det
 gjorde hon, och då passade de på och kastade jord och sten i och
 fylde graven. Det var under digerdödens tid för att sjukdomen
 skulle upphöra. Jag var där ofta och tittade, när jag var barn.

Denna exempel är typiska. Sägnerna berättas av alla de gamla
 kort och med idel kärna. Den upptecknaren har alltid ta vara på de
 gamlas berättelser sådana han hör dem, inte att återberätta dem
 med egna reflektioner och tilldiktade detaljer. Han skall så troget
 som möjligt följa meddelarens framställning och akta sig för
 att lägga till eller ta ifrån. För han så, så hans uppteckning
 helt enkelt en förfalskning.

Allra värst är det naturligtvis med uppteckningar, som från
 början till slut är framsprungna av upptecknarens fantasi.
 Det förekommer ibland på museerna, att rena förfalskningar såsom

21
kunnagjorda stenyxor, ~~men~~ imiterade redskap av brons, järn, trä,
märkeliga smycken o. s. v. I flera museer har man en
särskild monter, där sådana i vår tid tillverkade "fornsa-
ker" utställas till beskådande. I folkminnesarkiven har vi
också provkolektioner av förfälskningsar, och såhuru
har Västsvenska folkminnesarkivet den präktfullaste,
kunnsakligen sammansatt av ^{material, som} ~~samma~~ ~~inlämnas~~ inläm-
nats av en leverantör, som för ^{många} ~~sedan~~ ^{fick} ~~sedan~~
upphöra att verka som uppvecklare. En samling underbar-
na uppgifter om offer till "eldkarlen" och "lurkarlen", dykarna
av bekransad lusse, lussebock och lusseleviga o. s. v.
kunde nämligen inte vinna ^{min} ~~min~~ Fjellro. Det sorgliga i
denna historia är, att fastän ^{åtminstone} mannens tidigare uppveck-
ningar med all säkerhet ^{vi de allra flesta fall är} fullt
pålitliga, man efter detta inte kan säga använda sig av
någon enda av dem, eftersom det inte är möjligt att
med visshet avgöra, vilket som är riktigt och vilket som är
uppvecklars pålitlig tradition.

Varest någon skulle vilja höra ~~de~~^{någon} av förfälskningarna i
 präga, vill jag meddela en utav dem, som i likhet med
 flera andra uppger ~~att det varit~~^{som sagesman} en gårdfaribands-
^{Juster Andersson,} lare, född samma år som ^{gunde} kungen. Sedan uppger ha iakt-
 tagits i Karlshoga i Värmland: så här vackert låter det:

För lång tid sedan har det brukats att folk om lus-
 seafton bekransade en ung bock. De dansade omkring
 den och sjöng:

"Bock, bock, bock, lussebock,
 i morgon skall du slaktas
 och till Lucia offras."

När bocken slaktats, lades huvudet och hjärtat un-
 der lagärdsgolvet, bakdelen och tarmarna grävdes ner
 i gödselstaden. Framparten av köttet skulle saltas
 ner för att ätas om påsk. Skinnets skulle brännas i
 påskelden.

Bland ^{vi} tusentals uppteckningar om lusseafter finns
 ingen, som har att berättat något liknande. Intet
 tvekl råder om, att alltihop och till och med sagesmannen

är uppdiiktade av den fantasibegåvade leverantören.

Att även sagesmän kan ljuga är givet. För min egen del kan jag emellertid inte påminna mig att jag bland de många hundra sagesmän, jag haft att göra med, träffat på en enda, som jag misstänkt för att ha varit med osanning. Inte ens en mer än 90-årig gubbe i Svuljunga, som kallades Ljugare-Josef, torde ha berättat en enda detalj ens, som inte var att lita på.

Tvärtom, han var synnerligen noggrann med att lämna absolut korrekta uppgifter. Jag höll på med honom i flera dagar och han fick besvara minst 600 frågor. Den som har talat förut med något hundratal gamla i en härad - i detta fall kinds - vet i de flesta fall vilket svar han kommer att få, han väntar ett visst svar. Det går inte att ljuga för en erfaren upptecknare, och många av frågorna är för övrigt sådana, att man inte kan dikta ett svar på dem. Antingen svarar man rätt eller ocksa svarar man riktigt. att man inte kan ge besked om den saken Att denne gubbe fått namnet Lju-

jämföra denne sagesmans uppgifter med vad ^{man minns} andra ha berättat tidigare.

Under sin utfrågning av de gamla får inte upptecknaren ställa frågorna så, att han liksom lägger svaret i munnen på ~~de~~ sina sagesmän. Det är t. ex. främmande för den skånska traditionen liksom för den holländska och västgötiska, att skogsrät har svans, medan det i Värmland ^{överallt} berättas, att skogsräa har hästsvans. Då ^{Lund Universitets Föreläsningsserien} ~~man~~ emellertid för ^{ett antal} några år sedan bland en del andra frågor förelade ~~man~~ ^{de} gamla ^{i Skåne och Blekinge} denna: "Hade skogsrät svans?", så fick man av otvivelaktiga att ja till svar. De hade aldrig hört talas om att skogsrät hade svans, hade aldrig funderat på varken del ena eller andra, men ansåg det inte för otroligt, att skogsrät kunde ha svans, och eftersom de i allmänhet inte trodde, ^{att} ~~skogsrät~~ ^{någon} ~~skogsrät~~ ^{rat} ~~existerade~~, så ansåg de det inte så riksiktigt, hur de svarade på en sådan fråga. Hade de ^{endast} ~~Yuppmannats~~ att beskriva skogsrät, skulle ^{troligtvis} ~~ingen~~ ingen av dem fallit på idén att beskriva henne som försedd med svans!

Säkert ligger ^{det} en stor risk i användandet av alltför detalje-
 rade frågelistor, sådana som en del av dem, som de sista
 ären utarbetats av Landomålsarkivet i Uppsala. På en så-
 dan om Hästslaktaren och hans arbete lyder första frå-
 gan: Vad kallades enligt ortens språkbruk den person,
 som hade till upke att slakta och flå hästar? Vill hjälp
 för besvarandet av denna fråga uppräknas så ej mindre
 än 25 benämningar, som sagesmannen kan välja ibland,
 såsom bosen, flätten, hussdragaren, kistepuken, kampo-
 snotten, pelen, pulsen, rackarn o.s.v. Det vill till om
 inte erfarenheten ^{längsedan uppenbart för frågelistas författare och andra} ~~det~~ ~~konst~~ ~~skall~~ ~~vara~~, att en sådan ut-
 frågningsmetod är förfelad. Det är ju mer än troligt att
 en meddelare här och en där av ren tvivthet stannar för
 t. ex. nr. 21 av de 25 ^{benämningarna} ~~frågor~~, fastän han aldrig hört benäm-
 ningen pel förut; den förekommer nämligen knappast
 utanför trakten kring Borås, men säkerligen kommer man
 om några år att för denna benämning belagd från ^{vid skilda} ~~från~~
 traktes i Sverige, ~~med~~ ^{emellertid} utslutet, att så vidant skulle bli
 till någon glädje för vetenskapen!

i ödmål
 pukes.

o av pelen =
 plåga.

Vi förstår nog, att det är farligt att lägga svaret i meddelarens mun. För egen del har jag länge varit övertygad om, att frågorna ~~brök~~ formuleras så, att de tvingar meddelaren att ta fram svaret ur sitt eget minne eller ockoa förklara, att han blir en svaret skyldig. I min frågebok har jag t. ex. frågan: Vad kallade man före hästlaktaren? På den frågan svarar vämmlänningen vanligen kampesnottern, ~~dalslänningen pukeu~~ ^{bohuslänningen pungen} västgöten flätten, hallänningen rackarn. Ibland vet meddelaren inte att ge besked om, vad hästlaktaren kallades, men då är detta vida bättre än att han skulle liksom välja i högen och nicka igenkännande åt en okänd benämning. För resten skadar det inte att envar upptecknare betänker, att det nu är så länge sedan man ansåg det vanhedrande att poliva och flä hästar, att det med nödvändighet endast är de allra äldsta ute i bygderna, som har personliga minnen av hästlaktaren, och att det inte alls får anses som givet, att ens en 80-åring skulle kunna tala om, vad man kallade denne avskydde "embetsman".

Slutligen några tekniska frågor i samband med nedskrivande och reuskrivning av folkminnesstoff. - För egen del har jag aldrig lärt mig stenografi, men jag äger förmåga att skriva snabbt, och jag betjänar mig av åtskilliga förkortningar. Jag antecknar alltid med blyerts och med för därför som regel ^{en reservörspenna, vars blyerts} ~~en reservörspenna, vars blyerts~~ ^{vidsän vid sång skrivs upp} ~~vidsän vid sång skrivs upp~~ ^{föruts!}

~~En blyerts~~ ~~vidsän vid sång skrivs upp~~ ~~föruts!~~ Måste man någon gång be sagesmannen återupprepa något parti av en längre berättelse, så brukar detta inte tas illa upp. Bäst är att reuskriva det antecknade snart efter det att man nedtecknat det, medan man ännu har det berättade i feiskt minne och ~~blänket~~ är i tillfälle att hos sagesmannen få framställningen kompletterad eller rättad. Helst bör man vid reuskrivningen betjäna sig av för ändamålet framställda blanketter, vara man naturligtvis bör noqa anteckna sagesmannens namn, ålder, födelseort och nuvarande uppehållsort. Vitetligt är att man kan pålitligt uppge, i vilken socken den meddelade traditionen hör hemma, och

Blanketter föruts!

denma ort är ingalunda alltid den socken, i vilken det nu upptecknats, utan vanligen den, i vilken meddelaren varit upp. och är det

Det har ibland höjts röster för att folkminnena alltid bör upptecknas på landsmålsalfabetet för att deras språk skall bli fullt lokaltroget. Mot sådant skulle jag emellertid vilja varna. Landsmålsalfabetets flera hund- ra typer är såria att inlära, och endast den som nått verklig förtrogenhet med ^{deras} ~~deras~~ användande, bör uppteckna folkemål. Vidare vill det till, att upptecknaren av landsmål känner allmogespråket på den trakt, där han verkar, om han inte skall göra sig skyldig till diverse missuppfatt- ningar, och om inte arbetet skall bli öfver hvaran besvärligt för både upptecknare och sagesmän. Folkminnessamlare bör samla folkminnen men f.ö. endast i fråga om såll- synta, alderdomliga ord eller uttryck försöka ett fonetiskt troget återgivande av det berättade. Det renskrifna skall med bibehållande av de gamlas uttrycksätt iklädas riks- språkets dräkt för att bli fullt förståeligt för vilken förs- kare som helst. Vi utlämnar ofta uppteckningar ^{ningar} äro till sådana (ingen anledning att tveka i Norge, Danmark och Finland, och de kan inte komma till rätta med dialekterna)

fråga om nå- gonting, som förefaller upp- tecknaren egen- domligt, bör han givotris ta noga reda på närmare omständighe- ter. Sedan el- ler idrottbla- ken "slä" be- ter ut "tuccan" vill en beläst upptecknare inte i första taget tro ha örats på Gröf- nas i Västergot- land, ty den är hemma i Dan- mark o. Tydskl. Men för han veta, att den förekom på G. under den tid hertigen av Au- gustenborg ägd godset, kan han för

På så vis blir det då inte bara ett fåtal, som kan utaga sig att teckna upp folkminnen, utan envars som lärt sig att skriva läsligt och stava någorlunda rätt. Många av Sveriges värdefullaste folkminnes-samlingar har hopbragts av folk ur de djupa leden, som ingalunda varit särdeles skickliga att hantera pennan eller styra i modersmålets stavning. Ett utmärkt exempel härpå är den av Kongl. Gustaf Adolf Akademien ^{härpå året} ~~in~~ utgivna sagosamlingen, som under 1800-talets första hälft hopbragtes i Småland och Blekinge av målaren Sven Sederström - han stavas t. ex. ät med trät, präktigt präckt titt, det med ä, tyckete tykete o. s. v. Men man får vara glad över att han inte låtit sig avhålla ~~sig~~ från att nedteckna dessa många ofta värdefulla berättelser i den tanke, att han gjorde sig löjlig ~~genom~~ genom sin okunnighet i vad Fröding kallar "bokestaveringskonsten". Svensk Folkminnesforskning skulle blivit utan en myckenhet av sitt bästa material, därest inte en mängd upptäcknare bland de olärde utseri dragit sina strån till stället.

folkmålsupptagningar har vi nu i Uppsala en upptagningsbit, som
 upp de gamlas berättelser på grammofoonskivor. Den biten ^{har} ~~besökt~~
~~en~~ ^{många} ~~procknar~~ ^{i Kirjö}
 i ~~oktober~~ ^{oktober} 1947 och ~~oktober~~ ^{oktober} 1949. med Västgata-Ringts ^{och} som intervjuar
 av de gamla.

Om än det naturligt ~~en~~ person äger mindre förutsättningar än en
 annan att med verklig framgång uppteckna folkminnen, så måste
 det dock till sist betonas, att snart sagt ingen är oduglig därtill. Det
 är önskvärdt, att fler upptecknare än någon sin nu tar del i verk-
 samheten. Vårsvenska Folkminnesarkivet i Göteborg är angeläget
 att förvärva flera medhjälpare uti i bygderna, och det skulle myc-
 ket glädja mig, om någon eller några bland mina åhörare vil-
 le anmäla sig som bygdemeddelare, antingen i dag ^{eller den 25 de.} muntligen eller
 senare skriftligen. Den ingalunda föraktlig betalning för sina nöd-
 or har varit medarbetare att göra, varjämte han för tillfälle
 att känna den glädje, samtalen med de gamla skänker, och den
 tillfredsställelse, som följer med uträttandet av ett nyttigt
 räddningsarbete, som ännu kan göras, men som det snart är
 för sent och omöjligt att utföra.